

év se hozhatja létre. Nem jóslás, ha azt mondjuk, hogy csodáknak ideje közeleg; látjuk közeledni országok és társadalmak nagy átalakulásait és ezekben nem utolsó tényezőként ismerjük fel: a *tanító lelket*.
SZABÓ LÁSZLÓ.

A KRIMINÁLPEDAGÓGIA FELADATAI.

— II., befejező közlemény. —

3. *Az ifjúság társas élete és a kriminalitás.* A nevelő fejlődés harmadik fokán: a társadalom életében a *jogosság* tudata erkölcsi elvként tetőzi be azt, amit eddig a viszonyosság és törvényesség ki-munkálásával megszerezni igyekeztünk. A jogosság a viszonyok változatossága között felmerült ellentétekkel való megalkuvásra, az ellentétek összhangba hozására tanítja meg az egyént. Az erkölcsi nevelés elvei ezen a fokon: a *példa*, ez az egyént arra vezeti, hogy a felnőttek sokoldalú köréből valakit válasszon magának, akit erkölcsi mintaképül követ. A fegyelmezés elve viszont az *önismeret*, amely kit-kit öntudatos belátására bír azoknak a képességeknek, amelyek őt a társadalomban való helyének elfoglalására képessé teszik és másfelől eszméleti egyéniségének azokra a hiányaira, amelyeket korlátoznia, másokkal szemben alárendelnie kell. Ez elvek szempontjából nézve a fejlődő embert, ismét szükségesnek mutatkozik, hogy az előbbi fokok elvei már elérjék hatásukat és a nevelés megtegye a családi és iskolai életben vezető és fegyelmező kötelességét, hogy a magasabb fok elvei kellően érvényesülhessenek. Aki ez előző fokokon eredménytelenül ment át, azon e magasabb elvek befolyása egyáltalán nem, vagy pedig csonka töredékként érvényesül. A fiataikorúak bíróságának mindennapi tapasztalata szerint a szülők azzal védekeznek, hogy a bűn útjára tévedt fiatakorú tőlük nem lát rosszat, ők «nem mondták neki, hogy lopjon és csavarogjon», de a figyelmes diagnózis ki tudja mutatni, hogy a fiú gyermekkorában nem érezte és még ma sem érzi a családi szeretet melegét és iskolai nevelése is oly fogyatékos volt, hogy szabályok szerint való életmódhoz nem szoktatta és önálló cselekvésre nem tette képessé.

Az is figyelembe veendő emellett, hogy a társadalmi élet hatásait nem tekinthetjük annyira izoláltaknak és csupán csak a családi és az iskolai élet hatásai után következőknek, mint azt gondolkodásunkban logikailag megkülönböztetjük. A külső társas élet hatásai már nyilvánulnak a gyermek életének legelején és épp a kriminalitás szempontjából fontos az, hogy azok mely korban és mikép kezdenek

hatni; ehelyütt való fejtegetéseimben tehát az ifjúság társadalmi élete alatt inkább azokat a hatásokat vizsgálom, amelyek akkor állanak be, mikor az ifjú már a társadalom dolgozó tagjaként jelentkezik.

Az erkölcsös fejlődés akadályaként szemlélhetjük e körben is a testi és lelki betegségek és hiányok csoportját. A testi betegségek, amennyiben már eladdig is nem tették az egyént feladataira képtelenné, most különösen annyiban bírnak fontossággal, amennyiben bizonyos hiányok megfosztják attól, hogy rendes foglalkozást űzhessen. és eme hiányai folytán vállal az egyén bizonyos oly alsóbbrendű foglalkozásokat, amelyek azután sokszor az erkölcsiség határán alul esnek. Így egy fiatalokorú, aki maga soha bűncselekményt el nem követett és mindkét lábára örökké béna volt, abból tartotta fel magát, hogy szokásszerű tolvajok és büntettesek egymásközi érintkezéseit, a fegyházból ki és oda való levelezéseiket közvetítette és a rendőrség részéről bekövetkező veszedelmekről őket titkos írású levelekkel értesítette, oly fáradsággal és képességgel, mely akármely jónevű ügyvédi iroda vezetésének előnyére válhatnék. A lelki és idegbajok közül viszont ide tartoznak elsősorban a pubertas szellemi betegségei; ezek néha valóságos elmebajok, amelyek addig mint pszichopatiás jelenségek lappangva, épp a pubertas kifejlődése folytán jelentkeznek. továbbá azok a mindenféle neuraszténias, hiszteriás jelenségek, amelyek különösen leányoknál nagyon fontosak és a nő sajátos társadalmi állásánál fogva előbb-utóbb súlyos összeütközésekre és rendszerint prostitúcióra vezetnek. Fontosak az ideggyengesség különböző nemei és változatai s a munkás életmód folytán veszedelmesen jelentkező és hihetetlen áldozatokat kivánó tüdővész, amely az emberek jelentékeny részét erősebb foglalkozására képtelenné teszi és olyanokat is elől, akiket jobb éghajlati viszonyok és könnyebb munka mellett meg lehetne menteni.

A külső oldalról jelentkező zavaró és akadályozó körülmények között a jelenségeknek két csoportja tárul elénk, egyfelől a munka és a foglalkozás, másfelől pedig a szórakozás társadalmi lehetőségei.

A munkát illetőleg az irányadó szempont az, hogy *mikor* lép be az ifjú a munkás társadalomba, másfelől pedig, hogy *hogyan* és *mily módon* találja ott meg a helyét. A belépés időpontjára vonatkozóan ott jelentkeznek a zavarok, ha számosan túlkorán, mielőtt még megelőző nevelésük befejeződött volna, már munkába kénytelenek állani; de másrészt éppoly veszedelmeket rejt magában, ha az ifjú túlkésőn találja meg azt a helyet, ahol a munkás életmódhoz hozzászoknia kell. Az alsóbb társadalmi rétegek között nagyon gyakori eset, hogy a gyermek zsenge korában kényszerül munkájával keresni kenyerét. Bizonyos esetekben magában a gyermekben is van annyi

belátás, hogy ezzel mintegy tartozik a családjának és így létesül az a kora-érett típus, amelynek gyermekkori eleven fejlődése korán elnyomatott; másutt küldik és kényszerítik a gyermeket, aki gyenge és erőtlen még a munkához és saját szülei használják ki testi erejével; de épp oly szomorú az az eset is, amikor a gyermeknek képessége, kedve megvan a tanuláshoz, de körülményei nem engedik. Egészen sajátos típus azután az a gyermek, akinek módja lenne tanulni, de már IV—V. elemi osztályos korában feléled benne az a sajátos kedv, hogy ő is munkásemler akar lenni, inkább gyárba jár, mint iskolába; itt nyilvánvalóan az a hiba, hogy iskoláink nem képesek a gyermeknek foglalkoztató tanítást nyújtani és a betüvetés mellett nem tudják foglalkozási vágyát kielégíteni. A háborús tapasztalatok e tekintetben rendkívül meggazdagították a gyermekek szociális életének tanulmányozását; számos esetet láttam, hogy a rossz útra tévedt, helytelen viseletű gyermek, aki miatt már kétségbe kellett esnünk, foglalkozáshoz jutott és ezért rossz szokásait elfeledte, helytelen életmódjától némi kényszerűséggel elszokott; örülnünk e tapasztalatnak kevésbé lehet, mert nem tudjuk számba venni azokat a kóros testi és lelki hatásokat, amelyeket a gyermekeknek a háborús iparban való részvétele okozott; de ez a tapasztalat kétségtelenül fontos a béke nevelő törekvéseire, ha megtanultuk volna, hogy a munka pedagógiája mily különös fontosságú.

Másnemű károsodások azok, amelyek viszont akkor hatnak az ifjú lelkére, ha későn foglalja el a helyét a munka padjai mellett. Hazánk nevelési ügyének nagy bűne, hogy a mindennapi iskolabjárás kötelezettségét a 12. évvel megszünteti és a 14. évig, amikor a gyermeket iparosinasnak lehet adni, semmiféle elfoglaltságot nem nyújt neki. A szegényebb társadalmi rétegekre ez a körülmény két szempontból káros: a munkában levő szülő gyermekét vezető felügyelet nélkül hagyja, valósággal kiteszi az utcára, másfelől pedig a kereset gondjaival küzdő szülőt abba a keserű helyzetbe juttatja, hogy eltart oly családtagot, aki már dolgozhatnék, kereshetne, de az ipari szabályzatok miatt ehhez nem juthat. Ezért becsüli meg a paraszt jobban a gyermekét, mint a külvárosi munkás, mert alig hogy felcseperedett a gyermek, a mezőgazdaságban mindig talál nekivaló könnyebb-nehezebb hasznos foglalkozást. Ennek a hiánynak a következménye azután az, hogy mielőtt a fiu abba a korba jut, hogy kezdhet valami rendes foglalkozáshoz, az átmenet éveiben foglalkozás hiányában züllik el, vagy pedig olyan alsóbbrendű foglalkozásokba, vállalkozásokba fog, amelyek testi és erkölcsi életének csak hátrányára válnak (pl. podgyászt hord a vasuti állomásokon, esengetyűs gyerek a hajnalban fuvarozó szemetes kocsisok mellett stb. stb.), ahol a fog-

lalkozás egész környezete olyan, hogy szükségképpen el kellett romlania. — Nem kevésbé fontos azonban a társadalmi élet megalapozásában, hogy hogyan és mily módon lép be a gyermek a munkás életbe. A tapasztalat az, hogy többnyire a véletlen vagy valamely esetleges példa után indul; követi azt a szomszédot, rokont, aki valamely pályán boldogult, de amely neki történetesen nem való. Ez a körülmény már magában véve mindenkire veszedelmes, de egyenesen a bűnözés felé sodró zavarokat idéz elő olyan egyénben, akinek sorsa és családi élete amúgy is mostoha. A foglalkozáskeresés teljes bizonytalansága már nem egy gyermeket sodrott a bűnbe; a gyárakban és nagyobb vállalatokban a portás jóindulatán dől el, hogy a gyermek egyáltalán bejut-e arra a helyre, ahol őt felveszik és rendszeres munkaközvetítő hiányában a munkakeresés többnyire csavargássá, lődörgéssé fajul. A vezető példa nyújtása tehát a fontos: ennek intézményes megvalósítása a *pályaválasztási tanácsadó*, amely a legújabb időben a pszichológusok különös érdeklődésének a tárgya; ha ezt a törekvést sikerül valódi lélektani alapokkal látni el, szociális pedagógiai kérdéseink egyik legégetőbbjét oldottuk meg. Számptalan bűneset tanúsága szerint rendkívül fontos az a jelenség is, hogy a szülő és a fiu között ellentétek merülnek fel a pálya és a munka megválasztása tekintetében. Eltekintve azoktól a szintén összeütközést okozó esetektől, amelyekben az apa esetleg jóakarattal igyekszik fiát lebeszélni reá nézve kilátástalan pályaválasztásáról, tömegesek az olyan esetek, hogy a szülő azért ellenzi a fiu hajlamainak a követését, mert nem látja azzal a család anyagi életét biztosítottnak. Ebből származik a szegényebb néposztályban az irtózás az inasságtól, amely keresetet nem nyújt és ezért a család hajlandó a ma mutatkozó nagyobb kereset reményében megtagadni a fiutól azt, hogy mesterséget tanuljon és későbbi sorsát biztosíthassa. Ez a cseléd- és napszámos-kérdésnek egyik legnagyobb problémája, amivel természetesen a nemzetgazdaságtannak a tanult munkásra vonatkozó problémája áll szoros összefüggésben. E rövid áttekintésből is láthatjuk, mennyi akadálya van annak, hogy a szegény ember gyermeke egyáltalán csak elérhesse annak a rendes és munkás életmódnak a megkezdését, amelyet töle törvényekkel, büntetéssel való fenyegetéssel megkövetelünk. Kicsiségek ezek az államrendben és kicsiségek oly ember számára, akinek sorsa társadalmi állásánál fogva már biztosítva van, de a szegény gyermek számára ezek rengeteg szakadékok, amelyeken áthatolni, amelyeket áthidalni sokszor emberfeletti munka és hogy az ember erre sokszor akár saját belső fogyatékoságai miatt vagy pedig a körülmények túlereje miatt képtelen, ez egyik legfontosabb oka és eredője az ifjúság bűnözésének.

A szórakozásoknak két nemét tekintve, egyfelől látjuk azokat, amelyek az ifjú lelkületét kikapcsolják mindennapi munkájából. Itt a káros hatások abban nyilvánulnak, hogy nálunk az ifjú, mihelyt a munkáséletbe lép, ugyanazokban a szórakozásokban vesz részt, mint a felnőttek: az alkohol, a korcsma, a nőekkel való érintkezés, a táncmulatság, valamint a sport, végül a sokszor emlegetett mozgófénykép-elvezeteiben. A bűnözés okai nem magokban véve ezek az intézmények, amelyeket lehet jól és hasznosan is alkalmazni, hanem az a hiány, hogy az ifjaknak külön, nekik való szórakozásáról nem tudunk gondoskodni. Teljes tehetetlenségünk legnyilvánvalóbb bizonyítékát látjuk a háború alatt; sok-sok panasz merül fel amiatt, hogy a gyermekek és ifjak annyit keresnek, sőt többet, mint békében a nagyok, természetesen azonban a pénz javarészét a gyermek a primitív ember neveltlenségével tékozolja el (csak úgy, mint hirtelen meggpénzesedett kisbirtokosaink!) Kérdezzük azonban, hogy akad-e Magyarországon egyetlen olyan gyár vagy vállalat, amely arra gondolt, hogy a gyermekek szertelen keresetét ne adja az ő markukba, hanem keressen valamilyen módot a pénz hasznos biztosítására? A szórakozások másik neme a felemelő szórakozás, amely a továbbképzés célját tartja szem előtt. Nem akarom emlegetni inas-iskoláink rettenetes állapotait, nem is akarok viszhangja lenni a gyárparosok amaz örökös panaszának, hogy a szocialista irodalom és gyűlésezés megmetyeljezi az ifjú munkás lelkét, hanem itt is le kell szögeznünk azt, hogy mennyire silány és fogyatékos helyzetben vannak nálunk azok a szórakoztató és művelő egyesületek, amelyek Németországban és Svájcban különösen mint a keresztény fiatalság egyesülései oly szép eredményeket értek el a munkás-ifjúság művelése és nemesítése terén.

II. A fiatalok bűnözése okainak és a kriminálpedagógia ez okok elhárítására irányuló tevékenységének ez elélünk tárása után igen röviden kívánok még megoldást találni arra a másik kérdésre, hogy van-e szükség tehát oly különös szervezetre, amely ezt a nevelő tevékenységet különös feladatának tekintse, és ha igen, mely hatóság lenne hivatva a kriminálpedagógia alkalmazására továbbá, hogy melyek ez alkalmazás főbb alapfogalatai?

Fejtegetéseimből kiderül, hogy amaz akadályok elhárításában, amelyeket a fejlődés menetében a bűnözés előidézőiül ismertünk fel, nem csupán testi gyógymódokra, nem is csupán ismeretek közlésére, de nem is csupán az erkölcsi erőnek szoktatás és befolyásolás útján való erősítésére van szükség, hanem mindezek mellett és rendszerint ezekkel kapcsolatban *társadalmi viszonyok kényszerítő rendezésére*. Ebből önként következik, hogy a gyógyítapedagógus, az orvos, a tanító, vagy bármily gondviselő egymagában véve nem lehet biztosítéka

annak, hogy a kriminális veszedelmek elhárulnak a gyermek feje felől. A legkomolyabb esetek épp azok, amelyekben állandóan szükség van bizonyos életmód megszabására, külső körülményeknek ez életmódhoz való alkalmazására és mindezeknek kényszerítő erővel való következetes végrehajtására. Ennek a következménye azután az, hogy a *bűnözés megelőzése az államnak, vagyis a mindenkori közhatalomnak hatósági feladata*. Csak nagyon kis és egymást nagyon megértő közösségekben lehet arra gondolni, hogy társadalmi gyermekvédő egyesületek megoldhatják a kérdést. Adott körülményekben és helyzetekben tehát el lehetne fogadni *Kuhn-Kelly*, st.-gallenj, svájci gyermekfelügyelőnek azt a véleményét, hogy gyermekvédő egyesületek a gyermekbíróságok munkáját elláthatnák, de kétségtelen az, hogy Európa többi államaiban ez alig lehetséges. Ezen a gondolaton alapultak világszerte a *fiatalkorúak bíróságai*, amelyeknek épp a most hangoztatott szempontokból három uralkodó típusát lehet megkülönböztetnünk.

Az első típus az amerikai és angol típusnak mondható; ehhez a legutóbbi törvényhozási tervezetek szerint Olaszország is csatlakozni készül. Ezek felfogása szerint a gyermekek és fiatalkorúak egész nevelési ügye összpontosul a fiatalkorúak bírójának kezében. Ez a bíró nem büntető bíró, nem gyámügyi bíró, hanem egészen sajátos társadalmi közeg, aki mindama gyermekek és fiatalkorúak állapotaival és viszonyaival és ezek rendezésével foglalkozik, akik erre reá szorulnak. Igen természetes, hogy ide épp úgy tartoznak a kriminálisok, mint azok, akik éppen csak segélyre vagy orvoslásra szorulnak. Az angol és amerikai egészen sajátos törvényhozási és politikai viszonyok adják a magyarázatát ennek az intézménynek, amely minden amerikai államban, sőt minden vidéken más és más alakban, a helyi viszonyoknak megfelelően szerveződött; ez okból annak átültetése a mi viszonyaink közé egyáltalán lehetetlen, de ezt azok, akik azt a mi politikai viszonyaink nézőpontjából vizsgálták, kellően meg sem érthették.

A másik típus Franciaországban, Belgiumban, Dániában és Németországban áll fenn több-kevesebb eltéréssel s azt az alapelvet követi, hogy a bűnöző hajlandóságú és bűncselekményt elkövetett gyermekek és fiatalkorúak ügyeiben a fiatalkorúak bírója csak akkor jár el maga, mint a szorosabb értelemben vett bíró, ha szigorúbb rendszabályra, tehát büntetésre van szükség, minden más esetben azonban, ahol a nevelés szükségét látja, a nevelő intézmények felhasználását rendeli el. A tulajdonképpeni erkölcsi nevelő feladatokba a bíró maga nem avatkozik be, csupán azok foganatosításáról rendelkezik; a nevelést tehát akár állami, akár társadalmi intézmények, de nem igazságügyi szervezetek látják el a maguk rendes, szabályszerinti pedagógiai módján. A németországi rendszer a többitől azután még annyiban tért el, hogy

ott a gyámügyi bíró személye a fiatalokúak bírójának személyével azonos, tehát a büntető bíró, aki a bűnös fiatalokú büntetését a neveléssel akarja helyettesíteni, most már a nevelés közigazgatási felügyeletét is mint gyámügyi bíró maga szorgalmazza és ellenőrzi.

A harmadik típus a magyar típusnak mondható; egyenesen sajátos nemzeti felfogáson alapul kifejlesztése és komoly megvalósítása esetén méltán tarthatjuk magunkat ezen a téren vezető szerepre hivatottnak. A fiatalokúak bírója a magyar fogalom szerint egyáltalán csak akkor büntetőbíró, ha már saját nevelő tevékenységével és a nevelésnek minden megadott eszköze megkísérlésével meggyőződött arról, hogy a fiatalokú túl van a nevelhetőség határán, vagy a nevelhetőség lehetőségeiből kiesett, tehát már büntetésre, erőteljesebb beavatkozásra van szükség. Mindaddig azonban, amíg ez kiderül, joga és kötelessége mindazt megtenni, ami a nevelés lehetőségének biztosítására szükséges. Evégből a fiatalokúak bíróságáról szóló törvény a lehető legmesszebbmenő beavatkozási jogot biztosítja a bíró részére a gyermek családi és iskolai életében és társadalmi környezetében, s erre a bírói hatalom teljes kényszerítő erejét megadta. A *magyar fiatalokúak bírója* tehát a szó szoros értelmében *kriminálpedagógus*, aki alkalmazhatja mindazokat az elveket és módokat, amelyeket fentebb a kriminálpedagógia feladataiul és eszközeiül ismertünk fel.

Reá szeretnék még mutatni arra, hogy a fiatalokúak bírósága, ha azt a kriminálpedagógia alkalmazójául tekintjük, nem lehet elbizonyos határozott pedagógiai rendszer ismerete és követése nélkül. Ennek a módszernek részletes kifejtése külön munkát igényel, s csak azt szeretném hangsúlyozni, hogy a magam évekre terjedő gyakorlatában rendkívüli hasznos felvilágosításokat nyertem és igen értékes eredményeket véltem elérhetni a pedagógiának azzal a rendszerével, amelyet Pestalozzi szellemében Herbart épített fel tudományos rendszerre s amely a német nemzetnek a háború alatt észlelt magatartásában ismét fényes sikert ért el. Néhány futólagos észrevétel is megmutatja, hogy a pedagógiának ez a rendje mennyire egyezik a fiatalokúak bíróságának alap gondolataival és céljaival.

Pestalozzi nevelési tanainak alaptétele az *embernevelés*; a fejlődő emberből a nevelés által először is *embert* akart alkotni, «nemcsak szabót, cipészt, kereskedőt és katonát, hanem olyan szabót és kereskedőt, aki a szó nemes értelmében ember». Ez a gyermekbíró első célja is: ne elítéljen, ne csak arra gondoljon, hogy a fiatalokú valami akármilyen foglalkozást kapjon, hanem hogy az ő bírósági intézkedésével olyan helyzetbe hozza, hogy ember lehessen. Az emberi nem *természetes fejlődése* a család, az iskola és a társadalmi élet során való fejlődést írta elő. A fiatalokúak bírója elé olyan esetek kerülnek,

amelyekben e tényezők helyes befolyása nemcsak hiányzik, hanem többnyire kártékony és züllött. A bíró tiszte tehát nem az, hogy a gyermeket kiragadja minden áron a környezetéből, vagy családi és iskolai életének alapos vizsgálata nélkül csak azért, mert szegény, és csak azért, hogy valamiképp neveljék, javítóintézetbe lökje, hanem ameddig csak lehet, arról kell gondoskodnia, hogy az adott természetes viszonyokat használjuk fel és türelmes kísérletezéssel próbáljuk meg az illetőt eme viszonyok számára nevelni fel. A nevelés *módszere* — így szólnak e pedagógia további tanai — az emberi természetben rejlenek; azokat nem készíteni, hanem keresni kell. Megtaláljuk őket, ha a gyermek lelkének, fejének, szívének, kezének erőit vizsgáljuk. A fiatalkorúak bírása tehát ne csupán kihallgasson és kérdezzen, hanem mielőtt a fiatalkorú sorsa felett határoz, ismerje meg a gyermek lelkének erőit és ezek előnyös felhasználásával igyekezzék vele megkísérelni mindazt, ami emberileg lehetséges. A *tanítás* végül csupán a közvetlen szemléleten alapul; minden tárgynak első, elemi oktatása a szemléltető oktatás. Így van ez az ember erkölcsi életében is. Figyelmeztetéssel, fenyegetéssel, üres szavakkal, prédikálással semmire sem megyünk; a fiatalkorúak bírása tanulja meg, hogy maradó nyomot a gyermek lelkületében csak azok a dolgok hagynak, amiket az átél, amiket a maga érzékeivel tapasztal és amikből képzeit maga alkotja. A bírónak tehát az a kötelessége, hogy a gyermeket és fiatalkorút ténylegesen olyan helyzetbe juttassa, amelyben ez maga is sikeresen tapasztalhatta, hogy jobb rendesen élni, mint lopni és tétlenül csavarogni. Különösen az ügyesen alkalmazott munkára való nevelés lehet a fiatalkorúak bírása számára eredményes. Mindezt pedig *magának a bírónak* kell tudása és hatalma erejével vezetnie és végrehajtania, mert anélkül a bíró nevelő tevékenysége éppen Pestalozzi szavaival élve: csupán szájajártatás és nyelvkoptatás!

A fiatalkorúak bírásának e tevékenysége gyönyörű új távlatokat nyújt az erkölcsi nevelés fejlődésének útján. A nehézségek ma még beláthatlanok és sok alapos részletmunkára van szükség. Ha azonban ennek a tudományos pedagógiának az útjain indulunk el, gondoljunk arra, amit Diesterweg 1846-ban, Pestalozzi születésének évszázados ünnepén mondott, amidőn a Pestalozzi előtti régi iskolákat «börtönöknek és fegyházaknak nevezte, amelyben vessző, bot és bikacsek voltak a nevelő eszközök», és azt hangoztatta, hogy Pestalozzi törekvései folytán az iskolák sötét börtönökből és fegyházakból embernevelő intézetekké lettek. Akkor nem csupán a képzelet szüleménye, ha azt mondjuk, hogy ezeken az alapokon a fiatalkorúak bíróságainak fogházaiából, börtöneiből és mai javítóintézeteinkből is embernevelő intézeteket lehet és kell alakítani.

KÁRMÁN ELEMÉR.